

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

**TVORBA
PROFESNÍHO STANDARDU
KVALITY UČITELE**

(Vstupní dokument pro veřejnou diskuzi)

**Redakční tým ve složení: Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (vedoucí)
PhDr. Hana Košťálová
Doc. PhDr. Michaela Pišová, PhD., M. A.
Prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.
Mgr. et Bc. Hana Stýblová
Mgr. František Tomášek**

Praha, únor 2009

OBSAH

1. Co je a čemu slouží Profesní standard kvality učitele	3
2. Cíle navrhovaného projektu	4
3. Cíle odborné a veřejné diskuze	4
4. Proč je důležitá kvalita učitelovy práce?	5
5. Obsah navrhovaného projektu	6
1. Oblast: Výuka jako proces vyučování a učení	7
2. Oblast: Širší kontexty výuky	9
3. Oblast: Profesní rozvoj učitele	10
6. Doporučení pro organizační zajištění veřejné diskuze v praxi	11
Přílohy	12
Domácí a mezinárodní souvislosti navrhovaného projektu Profesní standard kvality učitele	12
Seznam členů Pracovní skupiny pro standardizaci profesních činností učitele	14

1. CO JE A ČEMU SLOUŽÍ PROFESNÍ STANDARD KVALITY UČITELE

Profesní standard kvality učitele vznikne po veřejné diskuzi, k níž jsou zváni všichni učitelé i širší veřejnost. Usnadní učitelům kvalitní výuku v podmínkách měnících se potřeb společnosti i jednotlivců. Jako východisko pro diskuzi nabízíme předkládaný materiál.

Profesní standard kvality učitele (dále jen Standard) chápeme jako rámec žádoucích kompetencí a činností v navrhovaných ukazatelích. Popisuje žádoucí stav, reálně dosažitelný za podmínky, že bude vytvořena systémová podpora učitelů ve zvyšování kvality jejich práce.

V našem pojetí se jedná o společenskou smlouvu, kterou je třeba pravidelně revidovat a obnovovat. Standard není nepohyblivý předpis, ale má povahu dosažitelného sdíleného cíle. Standard vyjadřuje průnik mezi „objektivními“ požadavky na plnění úkolu na určité úrovni¹ a mezi realitou danou aktuálním stupněm profesního vývoje. Je důležité, aby ho učitelé i administrativa za takovou smlouvu stále považovali a stále na něm pracovali. Tím bude zajištěna jeho smysluplnost, přijatelnost, praktičnost a udržitelnost.

Standard slouží:

1. K ujasňování toho, jak se musí proměňovat pojetí profese (role učitele a klíčové profesní kompetence), jak by měli být učitelé vzděláváni, aby zvládali požadavky, které jsou spojeny s výraznou změnou cílů, obsahu a metod školního vzdělávání. Tedy to, co znamená kvalitní výkon učitelé profese z hlediska současných i perspektivních nároků nejen v domácím, ale i mezinárodním kontextu. Slouží k podpoře porozumění proměnám v pojetí kvality učitele uvnitř profesní komunity, mezi politiky a širokou veřejností. Důležitou roli návrhu Standardu vidíme v otevření celospolečenské diskuze o pojetí kvalitního vzdělávání a kvalitního učitele.
2. K tomu, aby všichni učitelé bez ohledu na vzdělávací úroveň a typ a druh školy používali terminologii, která je společně srozumitelná, čímž je vytvořena možnost vzájemného porozumění. Vzhledem k používané terminologii není tento dokument určen k plnému využití v oblasti předškolní výchovy a terciárního vzdělávání.
3. K tomu, aby noví zájemci o profesi měli informace o tom, jak může vypadat profesní a kariéerní růst.
4. K tomu, aby bylo možné plánovat a realizovat účinné přípravné i další vzdělávání v souladu s vyjednanými a společně přijatými požadavky profese.
5. K tomu, aby učitelé věděli, co se očekává, a mohli s pomocí popisu očekávaného výkonu cíleně zlepšovat svou práci.
6. K tomu, aby bylo možné diferencovat ohodnocení a ocenění učitelů.
7. K tomu, aby si veřejnost mohla udělat adekvátní obraz o profesi učitele z hlediska současných i budoucích potřeb společnosti.

¹ Požadavky vycházejí jednak z potřeb společnosti, jednak ze stavu odborného poznání v profesi.

2. CÍLE NAVRHOVANÉHO PROJEKTU STANDARDU

- 2.1 V současné době vysoké autonomizace a liberalizace školství by mělo být součástí profesní hrdosti a cti učitelů, že mohou spoluvytvářet formulace ukazatelů a kritérií kvality výkonu vlastní profese. Tím deklarují nejen identifikaci s vlastní profesí, ale posilují důvěru veřejnosti k této profesi a důvěru k sobě samým.
- 2.2 Vytvořit návrh formulací pro standardizaci profesních činností učitele, která podpoří proměnu jeho kvality vycházející z cílů kurikulární reformy. Jedná se o Standard, který by měl naplňovat každý učitel v základním a středním vzdělávání.
- 2.3 Popis souborů činností by měl primárně motivovat každého učitele k tomu, aby byl schopen na základě systematické reflexe dále se profesně rozvíjet především z vnitřní potřeby.
- 2.4 Formulace návrhu standardizace profesních činností učitele jsou využitelné pro vzdělávací politiku v následujících čtyřech oblastech:
 - 2.4.1 Formulování státní zakázky na podobu absolventa učitelství pro fakulty připravující učitele. Jinými slovy, Standard by měl nastavit oblasti efektivní proměny v pregraduální přípravě učitelů.
 - 2.4.2 Využití Standardu jako předpokladu pro oceňování kvality učitele a pro její další rozvoj. Zároveň je žádoucí využití Standardu jako východiska pro smysluplnou koncepci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (dále jen DVPP).
 - 2.4.3 Naplňování kritérií kvality daných Standardem je rovněž východiskem pro model kariérního řádu a návazně i odměňování učitelů, přičemž je žádoucí jednotlivé kariérní úrovně spojit s atestacemi, garantujícími naplnění požadované úrovně.²
 - 2.4.4 Vytvořit a rozvíjet systémovou podporu učitelů v jejich profesním rozvoji včetně nástrojů jejich podpory (např. mentoring).

Cílem členů Pracovní skupiny pro Standardizaci profesních činností učitele a redakční skupiny bylo vytvořit první verzi živého a otevřeného dokumentu a předat jej k co nejširší odborné a veřejné diskuzi.

3. CÍLE ODBORNÉ A VEŘEJNÉ DISKUZE

1. Diskuze o Standardu vytvoří učitelům prostor pro sdílení toho, jak chápou svou profesi a její nové pojetí. Umožní jim společně postupně identifikovat, ujasňovat a formulovat vlastní požadavky na kvalitu jejich práce zohledňující obecné cíle vzdělávání, k jejichž plnění je zavazuje státní vzdělávací politika. Předkládaný projekt slouží jako impulz k takové diskuzi, jejímž hlavním cílem je posílení profesionality učitelů.
2. Diskuze umožní a zprostředkuje využití odborného profesního potenciálu českých učitelů a jejich profesních asociací a spolků pro promýšlení úvah o vlastní profesi, její kvalitě v různých úrovních výkonu žádoucích činností. Zvyšuje profesní sebeuvědomování. To by mělo postupně vést k identifikaci s kritérii Standardu.
3. Diskuze podnítl širokou profesní veřejnost k poznání poznatkové, postojové a hodnotové úrovně ve vztahu k vlastní profesi a k budoucí podobě vysokoškolské přípravy na ni.

² První představy o využití Profesního standardu kvality učitele v systému atestací jsou popsány v samostatném dokumentu.

4. Na základě výše uvedených cílů bude dotvořena otevřená, nicméně pevně strukturovaná a obsahově jasně vymezená podoba Standardu, použitelná pro výše uvedené záměry státní vzdělávací politiky.

4. PROČ JE DŮLEŽITÁ KVALITA UČITELOVY PRÁCE?

Četné výzkumy bezpečně dokládají, že školy mohou mít velký vliv na úspěch žáků v učení a rozhodující část tohoto vlivu připadá na učitele. Rozdíly v práci konkrétních učitelů způsobují značné rozdíly v tom, jak dobře se žáci učí. Kvalita učitelovy práce má prokazatelně vyšší dopad na rozdíly ve výsledcích dosahovaných žáky v učení než počet žáků ve třídě nebo různorodost ve složení třídy. (Darling-Hammond, 2000).³

Význam kvalitního školního vzdělání jako základu pro celoživotní učení se zvyšuje. Už nestačí, aby všechny děti chodily do školy – je potřeba, aby všechny děti mohly chodit do dobrých škol, v nichž vyučují kvalitní učitelé. Školy ve vyspělých zemích usilují o to, aby zvýšily účinnost své práce a aby vyrovnávaly nepříznivé mimoškolní vlivy v prostředí svých žáků.

Zvýšit kvalitu učitelovy práce znamená především přijmout fakt, že povaha učitelského povolání se zásadně proměnila, požadavky na učitele jsou nejen vyšší, ale jsou mnohdy i zcela jiné než v minulém století. Kvalitně vyučovat neznamená dělat dobře totéž, co dělaly předchozí generace učitelů. Společnost očekává od svého vzdělávacího systému jinou službu, kterou vyjadřuje nově formulovanými vzdělávacími cíli pro jednotlivce (celoživotní učení, kompetence) i pro celý vzdělávací systém (spravedlivost, relevance). Zásadně se změnily děti, které je těžké přitáhnout k učení neúčinnými nástroji vnější motivace. K dispozici je řada psychologických a pedagogických výzkumů, které dokládají daty, jaké postupy ve výuce vedou k tomu, že se žáci doopravdy učí. Z těchto zdrojů vycházejí požadavky na to, co a jak by měl učitel dělat, aby bylo možné jeho práci považovat za kvalitní.

³ Darling-Hammond, L. (2000): Teacher Quality and Student Achievement: A review of state policy evidence. In: Educational Policy Analysis Archives, 8 (1). Žáci, které vyučuje jeden neefektivní učitel za druhým, dosahují významně nižších výsledků než žáci, které vyučuje po sobě několik efektivních učitelů. Srov. Sanders, W.L., Rivers, J.C. (1996): Cumulative and residual effects of teachers on future student academic achievement. Knoxville: University of Tennessee Value Added Research and Assessment Center.

5. OBSAH NAVRHOVANÉHO STANDARDU

Pracovní skupina na základě analýz domácích i zahraničních modelů dospěla k závěru, že vybere pro první návrh formulací profesních činností učitele jen takové, které musí činit každý učitel v základním s středním vzdělávání tak, aby jeho práce vyhovovala záměrům kurikulární politiky dané Zákonem č. 561/2004 Sb.

Pracovní skupina dále:

- a) navrhuje popisy jednotlivých kritérií jako inspirační příklady a východiska pro širokou veřejnou a odbornou diskuzi,
- b) považuje za důležité zdůraznit, že návrh dokumentu lze v první řadě považovat za otevřený návrh pro vnitřní identifikaci učitelů s úrovní vlastní profesionality vedoucí k pravidelnému sebehodnocení, a nikoliv za hotový nástroj určený pouze pro kontrolu a hodnocení učitelovy práce zvnějšku.

MŠMT :

- a) rozhodlo poskytnout profesní veřejnosti prostor k zásadnímu podílu na tvorbě Profesního standardu kvality učitele,
- b) považuje za svou prioritu, aby Profesní standard kvality učitele sloužil především k sebehodnocení učitele a jeho dalšímu profesnímu růstu.

Na základě činnosti Pracovní skupiny pro standardizaci profesních činností učitele byly navrženy následující oblasti (viz A), k nimž byly navrženy ukazatele s příklady ve formě kritérií (viz B).

A. Výběr oblastí kritérií a jejich příklady

1. Výuka jako proces vyučování a učení
2. Širší kontext výuky
3. Profesní rozvoj učitele

B. Formulace ukazatelů a jejich příklady

- 1.1 Plánování výuky
- 1.2 Realizace výuky
- 1.3 Reflexe (procesů a dosažených výsledků)

2.1 Rozvoj školy a školního vzdělávacího programu (ŠVP)

- 2.2. Klima školy
- 2.3. Spolupráce s rodiči, kolegy a veřejností

Pro třetí oblast lze rozdělit např. takto:

- 3.1 Profesní poznatková báze (deklarativní, procesuální, kontextuální znalosti)
- 3.2 Profesní dovednosti (např. využití pedagogické autonomie, sebereflexe a seberegulace)
- 3.3 Profesní postoje (odpovědnost, nadhled, nezávislost)
- 3.4 Profesní hodnoty (etika profese)

Ale lze i dohromady, jak je vymezeno níže. Jde o velmi specifické ukazatele, vzájemně provázané a obtížně „měřitelné“.

OBLAST Č. 1: VÝUKA JAKO PROCES VYUČOVÁNÍ A UČENÍ

Pro tuto oblast navrhuje pro diskuzi tři následující ukazatele, které oblast blíže charakterizují.

1.1 Plánování

1.2 Realizace výuky

1.3 Reflexe (procesů a dosažených výsledků)

1.1 Plánování

Učitel:

- systematicky plánuje výuku vzhledem k cílům stanoveným v kurikulárních dokumentech a vzhledem k individuálním možnostem a potřebám žáků;
- při plánování diferencuje nároky na žáky, rozsah učiva, metody a organizaci výuky;
- plánuje, z čeho a jak on i žáci poznají, že dosáhli stanovených cílů;
- při plánování předvídá různé situace, které mohou při výuce nastat. Plán mu umožňuje pružně reagovat na konkrétní průběh výuky;
- .
- .
- .
- .

1.2 Realizace výuky

Přístup k žákům

Učitel:

- projevuje respekt k žákům a žákyním bez genderových předpokladů;
- vyjadřuje žákům důvěru a pozitivní očekávání (očekává úspěšné zvládnutí učení), podporuje jejich sebedůvěru;
- projevuje porozumění pro potřeby žáků, zajímá se o jejich názory, představy, problémy, pocity a dává prostor pro jejich vyjadřování;
- bere v úvahu individuální možnosti a potřeby žáků a zohledňuje je při výuce, se žáky s rozmanitými specifickými vzdělávacími potřebami pracuje samostatně i ve spolupráci se školním poradenským zařízením;
- .
- .
- .
- .

Komunikace a klima ve třídě

Učitel:

- má kvalitní mluvený projev (vyjadřuje se jasně, srozumitelně, adekvátně věku žáků, zvládá hlasové prostředky);
- vhodně využívá prostředky neverbální komunikace (např. dobrý oční kontakt, úsměv, přátelská, vstřícná gestikulace, pohyb po třídě, respekt k zóně osobního prostoru);
- podporuje soudržnost třídy založenou na vzájemném respektu, ohleduplnosti, toleranci k různosti, důvěře (podporuje schopnost žáků naslouchat si, domluvit se, řešit problémy a konflikty);
- systematicky vytváří podmínky pro spolupráci žáků v procesu učení, rozvíjí kooperativní dovednosti žáků při práci ve dvojicích, malých i větších skupinách ;
- společně se žáky tvoří pravidla soužití třídy (jasně a srozumitelně vymezuje hranice a limity sociální komunikace a chování ve třídě (mezi žáky navzájem a ve vztahu k učiteli) a důsledně vyžaduje jejich dodržování);

- .
- .
- .
- .

Strategie výuky (vyučování a učení)

Učitel:

- individualizuje výuku s ohledem na možnosti žáků (např. diferencuje učivo a nároky na žáky, respektuje individuální tempo učení u žáků a dává jim přiměřený čas ke splnění úkolů, modifikuje metody práce, kritéria a způsoby hodnocení žáků), snaží se o dosažení osobního maxima u každého žáka vzhledem k jeho předpokladům;
- snaží se rozvíjet vnitřní motivaci k učení - vzbuzovat zvědavost, zájem žáků o učení a poznávání nových věcí, „ukazováním“ smyslu učení a konkrétních učebních činností;
- využívá širokého spektra výukových metod s důrazem na aktivní učení žáků;
- zvládá efektivní řízení a organizaci výuky, např. adekvátně řeší neočekávané situace a problémy, modifikuje své plány a improvizuje, reflektuje rozhodovací procesy, uvědomuje si jejich důsledky, případně mění strategie;
- .
- .
- .
- .

Hodnocení žáků

Učitel:

- hodnotí procesy učení - poskytuje průběžně zpětnou vazbu k učebním činnostem a chování žáků, hodnotí také postup, míru úsilí, zájem, úroveň spolupráce apod.;
- hodnotí výsledky učení, tj. míru dosahování kompetencí (znalosti, dovednosti, postoje i hodnoty) vzhledem k individuálním možnostem žáků;
- zprostředkovává žákům kritéria hodnocení (žáci vědí, co se hodnotí a jakou mají jednotlivá kritéria váhu v celkovém hodnocení), eventuelně jim umožňuje podílet se na jejich vytváření;
- využívá různých motivujících metod hodnocení (kvantitativní hodnocení, slovní hodnocení, hodnocení pomocí portfolia), podporuje u žáků sebehodnocení a vzájemné hodnocení;
- .
- .
- .
- .

1.3 Reflexe výuky

Učitel:

- pravidelně analyzuje svou činnost vzhledem k záměrům a cílům výuky a hodnotí její efekty, využívá zpětné vazby od žáků (osobní složky žáků / žákovská portfolia), učitelů a rodičů ke zkvalitňování své práce;
- shromažďuje zdroje, které mu pomohou reflektovat vlastní práci;
- reflektuje svou práci soustavně, i písemně (dělá si poznámky);
- .
- .
- .

OBLAST Č. 2: ŠIRŠÍ KONTEXT VÝUKY

2.1 Rozvoj školy a ŠVP

2.2 Klima školy

2.3 Spolupráce s kolegy, rodiči a širší veřejností

2.1 Rozvoj školy a ŠVP

Učitel:

- je aktivním členem školního společenství – zajímá se o život školy a aktivně se do něj zapojuje, podílí se na rozvoji školy a zkvalitňování ŠVP, na přípravě a realizaci společných programů a projektů školy;
- dokáže objasnit a zdůvodnit vzdělávací filozofii školy a kvalifikovaně prezentovat ŠVP širší veřejnosti;
- .
- .
- .
- .

2.2 Klima školy

Učitel:

- přispívá k vytváření pozitivního sociálně emočního klimatu školy založeného na vzájemném respektu a sdílení společných hodnot, podílí se na posilování „školní identity“;
- .
- .
- .
- .

2.3 Spolupráce s kolegy, rodiči a širší veřejností

Učitel:

- efektivně komunikuje a spolupracuje s kolegy i vedením školy. Přispívá svými schopnostmi a zkušenostmi ku prospěchu celé školy, využívá zkušeností svých kolegů. Má zájem o sdílení zkušeností a spolupráci při zkvalitňování výuky (vzájemné hospitace, společná tvorba materiálů, společné akce apod.). Naslouchá jiným názorům, diskutuje a plně respektuje společně přijatá rozhodnutí a opatření;
- efektivně komunikuje a spolupracuje s rodiči na základě partnerského přístupu, založeného na vzájemné úctě, respektu a sdílené odpovědnosti za podporu optimálního rozvoje žáků. Poskytuje jim co nejvíc informací o dítěti. Komunikuje s nimi způsobem, kterému jako laici mohou rozumět. Umožňuje jim aktivní vstup do výuky;
- efektivně komunikuje a spolupracuje s dalšími partnery školy – zástupci zřizovatele školy, pracovníky inspekce, pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry, středisky výchovné péče, institucemi pro vzdělávání učitelů, se zaměstnanci knihoven, muzeí apod.;
- .
- .
- .
- .

OBLAST Č. 3: PROFESNÍ ROZVOJ UČITELE

V této oblasti je obtížné oddělovat jednotlivé ukazatele. Proto jen uvádíme, že kritéria se v této oblasti budou týkat didaktické znalosti obsahu, profesních dovedností, profesních postojů a profesních hodnot.

Např. lze uvažovat o

Učitel:

- je vybaven nezbytnými profesními znalostmi a dovednostmi (pedagogicko-psychologické, oborově didaktické a oborové), které průběžně rozvíjí a obohacuje a zvyšuje tak svoji profesionalitu a tím i kvalitu své činnosti (např. dokládá je ve svém učitelském portfoliu);
- respektuje etické principy profese učitelství, je modelem etického chování a kultivovaných mezilidských vztahů;
- projevuje zaujetí pro práci se žáky, je motivován pro zkvalitňování své činnosti, systematicky pracuje na svém profesním rozvoji a sebevzdělávání (na základě informací o své výuce – sebereflexe, kolegiální hospitace, zpětná vazba od žáků a rodičů – volí cíle pro zkvalitnění své činnosti, tvoří plán svého profesního rozvoje);
- .
- .
- .
- .

6. DOPORUČENÍ PRO ORGANIZAČNÍ ZAJIŠTĚNÍ VEŘEJNÉ DISKUZE V PRAXI

V souladu s výrazně deklarovaným zájmem o provedení nutné proměny cílů, struktury, obsahu, organizace pregraduální i postgraduální přípravy učitelů⁴ se jeví další využití prvního návrhu textu „Profesní standard kvality učitele“ jako efektivní v následujících oblastech:

- a) využít návrh pro veřejnou odbornou diskuzi v průběhu první poloviny roku 2009,
- b) koncipovat široce založený systém podpory učitelů ve zvyšování kvality jejich práce a profesním rozvoji (např. podpora začínajících učitelů, mentoring),
- c) využít definitivního návrhu dokumentu k efektivnímu ovlivnění proměny pregraduální přípravy učitelů v terciárním sektoru s podporou Akreditační komise vlády ČR,
- d) následně využít definitivní text dokumentu pro změnu politiky odměňování učitelů,
- e) prostřednictvím DVPP otevřít učitelům cestu k využívání dokumentu Standard jako nástroje k vlastnímu hodnocení (sebehodnocení) preferovaných profesních činností tak, aby byl každý schopen posoudit, na jaké úrovni naplňování uvedených kritérií se nachází. Návrh je tedy formulován prioritně pro tento cíl, sekundárně k využitelnosti pro vnější hodnocení učitele.

S ohledem na výše uvedené oblasti využitelnosti doporučuje Pracovní skupina pro standardizaci profesní činnosti učitele realizovat následující organizační zajištění ze strany MŠMT:

1. MŠMT vytvoří předpoklady pro materiální příspěvky na setkávání učitelských týmů, která jsou velmi účinnou formou veřejné diskuze. Učitelské týmy budou promýšlet a tvořit návrhy formulací jednotlivých kritérií, a tak se budou identifikovat s vlastní profesí.
2. V rámci rozvojového programu MŠMT bude umožněna realizace veřejné diskuze podle návrhu projektu Pracovní skupiny pro standardizaci profesní činnosti učitele z listopadu 2008. Jednotlivé části projektu budou garantovány a koordinovány užší Koordinační skupinou sestavenou ze členů Pracovní skupiny pro standardizaci profesní činnosti učitele.
3. Jednotlivých aktivit veřejné diskuze se budou pravidelně zúčastňovat i pracovníci MŠMT, skupiny II a VI.
4. Tiskový odbor MŠMT bude ve spolupráci s vedoucím Koordinační skupiny pro veřejnou diskuzi koordinovat šíření zpráv a prohlášení vzniklých během jednotlivých aktivit veřejné diskuze.
5. V ideálním případě bude pro veřejnou diskuzi vytvořena i webová adresa, kam bude možné posílat vlastní příspěvky tak, aby bylo možné na ně reagovat a poté je začleňovat do konečné podoby dokumentu.
6. MŠMT podpoří, ve spolupráci s Akreditační komisí vlády ČR, Asociací profese učitelství ČR (APU ČR), jednání s děkany a dalšími reprezentanty fakult připravujících učitele a s vedoucími představiteli institucí pro DVPP tak, aby byla již během veřejné diskuze projednána pravidla pro proměny pregraduální i postgraduální přípravy učitelů.
7. MŠMT podpoří snahy Koordinační skupiny získat prostor pro představení dokumentu a vývoje veřejné diskuze nejen v odborném, profesním tisku, ale i ve sdělovacích prostředcích, zejména v České televizi, Českém rozhlase a celostátních denících.
8. Po skončení veřejné diskuze přijme MŠMT dokument Profesní standard kvality učitele jako jednu z hlavních priorit pro úspěšnou realizaci kurikulární reformy a sociálního postavení učitelů.

⁴ O. Liška: proč potřebujeme standardy pedagogické činnosti. In: Otevřený Zpravodaj MŠMT, 2008, č. 2, s.1

Příloha 1

DOMÁCÍ A MEZINÁRODNÍ SOUVISLOSTI NAVRHOVANÉHO PROJEKTU „PROFESNÍ STANDARD KVALITY UČITELE“

Navrhovaný projekt navazuje na předchozí snahy MŠMT, profesních neziskových organizací a iniciativ, řady jednotlivců z řad samosprávných orgánů, vysokých škol a regionálních škol, které byly od roku 1996 deklarovány v souvislosti s projektem „Učitel“, ale nebyly dosud z mnoha důvodů politických, ekonomických a koncepčních konkrétně naplněny.

Zvyšování kvality ve vzdělávání a s tím související snaha o zvyšování kvality učitelů je jedním z klíčových cílů vzdělávací politiky ve většině vyspělých zemí, o čemž svědčí i pozornost, která je tomuto problému věnována v mezinárodních dokumentech UNESCO, OECD, Evropské komise (např. publikace „Učení je skryté bohatství“, UNESCO 1997; „Celoživotní učení pro všechny“, OECD 1997; „Lisabonské cíle vzdělávání“, Rada Evropy 2000; „Zvyšování kvality učitelského vzdělávání“, Evropská komise 2004, 2007).

Zcela nové podmínky pro celoevropské pojetí profesních činností učitele a jejich celkovou či dílčí standardizaci lze považovat období započaté rokem 2000, kdy byla v Lisabonu přijata všemi členskými zeměmi EU výzva pro celkové ekonomické a sociální zkvalitnění evropského prostoru. Z Lisabonské deklarace vyplývá jako přímá podmínka pro ekonomický a sociální rozvoj také proměna funkce školy a tím i funkce a role učitele, což se musí odrazit nejen ve změně pojetí práce učitele, ale zejména jeho odborné přípravy. Dosavadní znalostní základ pregraduální přípravy by měl být obohacen o další dovednosti, jejichž prostřednictvím by měl každý učitel vykazovat jistou míru zvládnutí klíčových kompetencí pro výkon nové role a funkce, zejména v oblasti celoživotního vzdělávání, odborné způsobilosti (čímž nemyslíme jen získání sumy vědomostí, ale kam patří zejména schopnost prosazování hodnotově orientované vize, efektivní komunikace s dalšími aktéry a důkladné didaktické dovednosti).⁵

Celá řada studií se pokusila na základě výzkumů identifikovat kompetence (znalosti, dovednosti, hodnoty, postoje a osobnostní předpoklady), které charakterizují kvalitní, efektivní učitele. Na základě charakteristik klíčových prvků kvality učitele byly v mnoha evropských zemích i v zámoří vytvořeny profesní standardy jako východisko pro učitelské vzdělávání, profesní rozvoj a hodnocení učitelů.

Koncepce profesního standardu jsou rozmanité, v těsné vazbě na pojetí učitelské profese v dané zemi. Profesní standard je vyjádřením široce sdílené podstaty profesionality učitele, společenského očekávání vzhledem k rolím a kompetencím učitele. Ve většině zemí je profesní standard formulován legislativně v termínech profesních kvalit, kompetenčních požadavků, charakteristik klíčových profesních činností, kompetencí, znalostí, hodnot a postojů. Nejčastěji je standard formulován jako soubor klíčových profesních kompetencí.

V současné době je kladen důraz na to, aby představa o kvalitě učitele vyjádřená profesním standardem byla vytvářena v interakci a spolupráci nejen mezi reprezentanty školní praxe, pedagogického výzkumu a vzdělávací politiky, ale i mezi učiteli samotnými. Standard by měl být formulován z hlediska různých úhlů pohledu; měl by zahrnovat nejen různé úrovně požadavků na činnost učitele – od požadavků státu prostřednictvím formálních dokumentů, přes požadavky škol, zaměstnavatelů a rodičů po formulaci požadavků na přípravné a další vzdělávání a profesní seberozvoj, ale ve srovnatelné míře i požadavky samotných učitelů na identifikaci úrovně kvality vlastní profese.

Pro funkčnost standardu je velmi důležité, aby byl široce sdílen různými aktéry vzdělávání, aby byl vnitřně přijat samotnými učiteli, aby byl v souladu s tím, jak oni sami chápou podstatu své práce a jak vidí sami sebe jako profesionály, jak vnímají svou profesní identitu. To vede v mnoha zemích k velkému důrazu na demokratický proces tvorby standardu „zdola“, na možnost spolupodílet se a ovlivňovat jak jeho celkové pojetí, tak konkrétní formulace (viz zdůrazňovaný princip „ownership“ např. v Nizozemí. Standardy jako normy kvality profese, explicitně definované indikátory kvality výkonu profese by měly

⁵ Srov. např. G. Handscomb: Training the Future Profession – new perspectives. In: Professional Development Today (Birmingham), X., 2008, č. 3, s. 3-6; nebo M. Persson: The New Role of the Teacher. In: Tamtéž, s. 7-14. ISSN 1460-8340. respektovány jsou i dosavadní zkušenosti projektu EU s názvem Learning Teacher Network (LTN) z let 2004-2008, jehož výsledky lze nalézt na www.learningteacher.org

být vytvářeny v profesním diskurzu a široce sdíleny v profesní komunitě. Pouze profesní standard, který je sdílený a zvnitřněný, může být pro učitele motivací a motorem ke zkvalitňování vlastní činnosti.

V posledních letech probíhá v evropském prostoru široká diskuze k možnostem tvorby (ale i rizik s tím spojených) „evropského standardu“ učitele a učitelského vzdělávání v rámci integračních procesů v Evropě. Vůdčí roli zde sehrává mezinárodní organizace ATEE - Association for Teacher Education in Europe, která sdružuje vysokoškolské učitele, výzkumné pracovníky v oborech pedagogicko-psychologických, pracovníky státní správy ve školství, experty z oblasti vzdělávací politiky apod. z více než 40 zemí (převážně z evropských zemí, spolupracují i odborníci z USA, Kanady a Austrálie).

Asociace spolupracuje s Evropskou komisí, zejména s Expertní skupinou A, která se zabývá projekcí strategických cílů Evropské unie do roku 2010 v oblasti proměn učitelské profese a učitelského vzdělávání. V tomto kontextu se asociace zapojila do diskuze o „evropském standardu“ učitele nejen připomínkáním dvou relevantních materiálů Evropské komise, Expert group A - „Kdo je Evropský učitel“ a „Změny v kompetencích učitelů a vzdělavatelů učitelů“, ale i formulací vlastních představ o tvorbě standardu kvality učitele na evropské úrovni (Stanovisko ATEE z roku 2006 – „The Quality of Teachers: Recommendations on the Development of Indicators for Teacher Quality“). Problematice profesního standardu byla věnována i výroční konference v roce 2005 v Amsterdamu - „Teachers and their Educators – Standard for development“.

V rámci činnosti ATEE a jejích stálých pracovních skupin se pracuje na několika mezinárodních projektech, jejichž součástí jsou analýzy pojetí a funkce profesního standardu v různých zemích (v dokumentech vzdělávací politiky a kurikulárních dokumentech, v teorii a výzkumu, optikou různých aktérů - učitelé, studenti, studenti učitelství, vzdělavatelé učitelů, rodiče,...) s cílem hledat hlavní shody a rozdíly.

Projekt vychází a navazuje také na dnes již deklarativní snahu Rady vysokých škol (RVŠ), která dne 15. května 2003 přijala na 2. sněmu RVŠ Programové prohlášení pro funkční období 2003-2005 a v něm se článkem č. 6 zavázala věnovat pozornost přípravě učitelů na vysokých školách.⁶ Ve spolupráci s komisí pro vzdělávací činnost měla komise pro přípravu učitelů na vysokých školách, v níž měli, vzhledem k závažnosti problému, zastoupení i odborníci mimo pedagogické fakulty, úzce spolupracovat s MŠMT na vytváření *standardů učitelské způsobilosti*. Tyto standardy měly zohledňovat nejen potřeby proměňující se vzdělávací soustavy a společnosti, ale vedle profesních a odborných hledisek zohledňovat i etické a kulturní hodnoty a podporovat kreativitu v procesech výchovy a vzdělávání. Dále měla být věnována pozornost analýze potřeb nových učitelů a dalšímu vzdělávání učitelů. V praxi se tyto proklamativní snahy projeví jen velmi mizivě.

Pod tlakem globalizující se společnosti se objevují naléhavé výzvy i v nových dokumentech EU, např. Zlepšování schopností pro 21. století z července 2008, kde se požadavky na organizaci a novou náplň školy nepřímou poukazuje na nutnost proměny přípravy učitele a výkonu jeho profese v běžné praxi.⁷ Dalším dokumentem, ve kterém se objevuje naléhavá výzva k vytvoření standardů profesní činnosti učitelů, které by umožnily zefektivnit přípravu učitelů na vysokých školách je Návrh implementace Strategie celoživotního učení z dílny MŠMT (2008).⁸

⁶ Programové prohlášení Rady vysokých škol pro funkční období 2003-2005 přijaté dne 15. května 2003. Srov. www.radavs.cz

⁷ Sdělení komise evropského parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Zlepšování schopností pro 21. století: agenda pro evropskou spolupráci v oblasti školství (SEK 2008, č. 2177 z 3. července 2008), s. 11

⁸ Strategie celoživotního učení byla schválena Vládou ČR usnesením č. 761 ze dne 11. 7. 2007, které zavázalo MŠMT navrhnout do konce roku 2008 plán implementace celoživotního učení.

Příloha č. 2:

SEZNAM ČLENŮ PRACOVNÍ SKUPINY PRO STANDARDIZACI PROFESNÍCH ČINNOSTÍ UČITELE, KTERÍ SE V PRŮBĚHU ROKU 2008 PODÍLELI NA TVORBĚ PODKLADŮ, ZE KTERÝCH REDAKČNÍ TÝM VYTVOŘIL UVEDENÝ NÁVRH PRO VEŘEJNOU DISKUZI
(řazeno abecedně)

Mgr. Pavel Brebera

Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice

Mgr. Jana Kazíková

II. ZŠ Propojení, Příkrá 67, 264 01 Sedlčany

PhDr. Hana Košťálová

Kritické myšlení (RWCT), Janského 2437, 155 00 Praha 5

Prof. PhDr. Hana Lukášová, CSc.

PedF UO, Mlýnská 5, 701 00 Ostrava

Doc. PhDr. Michaela Píšová, M.A., PhD.

Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice

Mgr. Michaela Prášilová, PhD.

PedF UP, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Fakulta filozofická Univerzity Pardubice, Studentská 84, 532 10 Pardubice

Prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.

PedF UK Praha, Rettigové 4, 110 00 Praha 1

Mgr. et Bc. Hana Stýblová, Prezidentka Asociace ředitelů základních škol ČR
ZŠ a MŠ Plzeň-Božkov,

Mgr. Květa Suchánková

ÚVRV při PedF UK Praha, Myslíkova 7, 110 00 Praha 1; ředitelka ZŠ Poříčany

Mgr. František Tomášek, Prezident Asociace profese učitelství ČR

Fakultní ZŠ Palachova 337, 250 01 Brandýs nad Labem

Doc. PaedDr. Petr Urbánek, PhD.

PedF TU Liberec, Voroněžská 13, 460 01 Liberec

Doc. PaedDr. Jaroslava Vašutová, PhD.

ÚVRV při PedF UK Praha, Myslíkova 7, 110 00 Praha 1